

АСОСИЙ МАБЛАҒЛАРНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШДАГИ ЎРНИ
МЕСТО ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕ
PLACE OF FIXED ASSETS IN PRODUCTION

Хайитов А.Б.

Тошкент иқтисодиёт ва педагогика

Университети илмий тадқиқотчиси

Хайитов А.Б.

Научный исследователь Ташкентского

университета экономики и педагогики

Khayitov A.B.

*Scientific Researcher at Tashkent University
of Economics and Pedagogy*

Аннотация: Мақолада ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этишда унинг иқтисодий ва ижтимоий асослаб берилган миллий иқтисодиётни инновацион тарзда ривожлантириш сабаблари кўрсатиб берилган. Ишлаб чиқариш жараёнида асосий ишлаб чиқариш харажатларидан самарали фойдаланиш зарурлиги кўрилган. Ишлаб чиқариш субъектларини рақобатбардош бўлиши уларнинг самарадорлигини ошириш маънаби эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: асосий маблағ, ишлаб чиқариш, иқтисодий моҳият, ижтимоий моҳият, миллий иқтисодиёт, рақобат, истеъмол, харажатлар, нарх, механизм, меҳнат ресурслари, махсулот сифати, бизнес режа, моддий ҳомашёлар, маҳаллийлаштириш.

Аннотация: В статье рассмотрены экономическое и общественное значение, организация производства, основные причины инновационного развития национальной экономики. Эффективное использование основных производственных затрат. Конкуренция производственных субъектов и её влияние на повышение и её влияние как источник повышения их эффективности.

Ключевые слова: основные средства, производство, экономическая сущность, социальная сущность, национальная экономика, конкуренция, потребление, затраты, цена, механизм, трудовые ресурсы, качество продукции, бизнес-план, материальное сырьё, локализация.

Abstract: The article considers the economic and social significance, the organisation of production, the main reasons for the innovative development of the national economy. Efficient use of the main production costs. Competition of production subjects and its influence on the increase and its influence as a source of increasing their efficiency.

Keywords: fixed assets, production, economic essence, social essence, national economy, competition, consumption, costs, price, mechanism, labour, product quality, business plan, raw materials, localisation.

Мамлакат сиёсий мустақиллиги унинг иқтисодий мустақиллиги билан боғлиқдир. Миллий иқтисодиётни иқтисодий инкирозсиз ва барқарор ривожлантириш бозор иқтисодиётини турли мулкчилик эгаллигига асосланган ишлаб чиқариш жараёнида миллий иқтисодиётни ривожлантириш ишлаб чиқариш жараёнини инвестициявий ва олиб бориш долзарб муаммо ҳисобланади. Бунинг асосий сиёсий ва иқтисодий сабаби миллий иқтисодиётни индустриал тарзда ишлаб чиқариш кучларининг малакавий даражаларини эгаллашлари билан боғлиқ бўлган мустақил тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш зарур.

Бунинг асосий сабаби эркин рақобатга асосланган мустақил ишлаб чиқариш субъектлари бозор эркин рақобатга асосланган муносабатларнинг ривожланиб бориши ишлаб чиқариш жараёнига таркибий ўзгаришларга олиб келади. Ишлаб чиқариш жараёнида бозор иқтисодиётининг асосий иқтисодий қонун талаб ва таклиф асосида ривожланиб бориши жараёнида ишлаб чиқариш тармоқлари таркибида ишлаб чиқариш корхоналарнинг таркибий талаб ва таклиф қонун асосида ўзгариб боради.

Корхоналарда бўладиган ишлаб чиқариш жараёнларининг ўзгариб боришига асосий сабаб аҳолининг истеъмол талабларининг ўзгариб бориши аҳолини ижтимоий жиҳатдан талабларининг ўсиб бориши билан боғлиқ бўлади.

Бозор иқтисодиёти талабларига асосланган миллий иқтисодиёти ишлаб чиқариш субъектларини бўлган турли шакллардаги корхоналарда ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва олиб боришдан асосий мақсад аҳолини истемол талабларини сифатли ва арзон талабдир истеъмол маҳсулотлари билан кондирити билан бирга ишлаб чиқариш корхоналари фойда олиб ишлашлари зарур.

Ишлаб чиқариш субъектларини ишлаб чиқаришни ташкил этишдан асосий мақсад фойда олиш ҳисобланади.

Ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этувчи корхоналар ишлаб чиқариш харажатларидан иқтисодий жиҳатдан манфаатдор бўладилар.

Бу иқтисодий манфаатдорлик корхона ишлаб чиқариш йуналишларига асосланган ҳолда ишлаб чиқариш йўналишларига қараб техника ва турли ишлаб чиқариш технологияларини ҳарид қилиб оладилар.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг иқтисодий жиҳатдан самарали ишлаши ҳар бир ишлаб чиқариш субъекти бўлган турли шакллардаги корхоналар бозор иқтисодиётининг асосий қонун талаб ва таклифнинг келиб чиқадиган бозор нарх механизмининг талабларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқариш

жараёнини ташкил этиши билан боғлиқ ишлаб чиқариш жараёнининг асосий омиллари бўлган айланма ва асосий меҳнат ва ишлаб чиқаришни ташкил этишга ажратилган молиявий маблағлардан аниқ ва ҳолда корхоналарни самарали тарзда ишлаб чиқаришни олиб боришини ташкил этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев “Бизнинг вазифамиз тўпланган тажриба ва илғор халқаро амалиётга суянган ҳолда ўзимизнинг тараккиёт ва янгиланиш моделини қатъий амалга оширишдан иборат¹” деган эдилар. “Миллий иқтисодий тимизнинг барқарорлигини янада мустаҳкамлаш ва юқори ўсиш суръатларини саклаб қолиш зарур²” деган эдилар.

Ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ бўлган асосий маблағ ҳисобига олинган ишлаб чиқариш воситалари ишлаб чиқариш жараёни йўналишига моддий айланма ишлаб чиқариш билан боғлиқ. Бўлган харажатлардан самарали ва тежамкорлик асосида фойдаланишга асосий ишлаб чиқариш меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга боғлиқ.

Демак, меҳнат ресурсларини ишлаб чиқариш жараёнида бажараётган меҳнатларнинг унумдорлик даражада ишлаб чиқариш воситаларининг сифати даражасига боғлиқ.

Бозор иқтисодий шароитида ишлаб чиқариш жараёнини қандай мулкчилик шакллари асосланган ҳолда ташкил топишидан қатъий назар уларнинг субъектларининг асосий мақсади юқори даражада фойда олишдан иборат бўлади.

Юқори даромад, яъни фойда олиши ишлаб чиқариш жараёнининг ихтисослашувига қараб ишлаб чиқариш учун сифатли моддий хомашёларга эга бўлишини ўзи кифоя қилмайди.

Ишлаб чиқариш корхона субъектлари фойда олиш учун истеъмол бозори талабларини ўрганиш асосида харидорлар товар маҳсулотларини ишлаб чиқариш даражасига боғлиқ. Ишлаб чиқариш асосий маблағларидан ишлаб чиқариш йўналиши бўйича ишлаб чиқариш хомашёларига ва улардан истеъмолбоб ва харидоргир товар маҳсулотларини истеъмол бозорига олиб чиқишнинг ўзи кифоя қилмайди. Чунки ишлаб чиқариш истеъмол бозори билан узвий равишда ривожланиб боришига асосланади. Ишлаб чиқарилган товар маҳсулотлари ишлаб чиқаришдан муомала босқичига ўтишни муносабати билан янги ташли ўзаро боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш субъектлари билан истеъмол килувчи субъектлар ўртасидаги иқтисодий муносабат ўзига хос муносабат бўлади.

Бу иқтисодий муносабат ўзига хос ишлаб чиқариш маҳсулотларининг сифати даражасига ва уларнинг ҳарид қилилиниш нархлари ўртасидаги рақобат

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги ПФ-4947-сон Фармони.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли фармони. 62-бет

даражасига асосланади. Корхона ишлаб чиқариш рақобатдан бўлиши ишлаб чиқариш жараёнини ташқи ва ички муҳитларни эътиборга олувчи ишлаб чиқаришни бошқарувчи менежерга ва маркетинг хизматларининг ташкил этиш даражасига боғлиқ.

Ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиши учун зарур бўлган хомашёнинг ўзи кифоя қилади. Ҳар қандай ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиши ишлаб чиқариш учун зарур бўлган асосий харажатларсиз, яъни ишлаб чиқариш воситаларисиз ташкил этиб бўлмайди. Бу иқтисодий ҳолатини қуйидагича асослаш мумкин:

Биринчидан, ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиш ва керакли ва зарур бўлган ишлаб чиқариш воситаларини моддий хомашёларни, истеъмол тариқасида ишлаб чиқаришни асосий воситаларсиз ишлаб чиқариб бўлмайди.

Иккинчидан, асосий маблағларни ишлаб чиқариш жараёнида асосий воситалар тариқасида ўзининг дастлабки қийматини белгиланган нормативларга асосан йиллар ичига ўзининг қийматини маълум қисмини белгиланган амортизация нормативлари асосида ишлаб чиқарилган товар маҳсулотларига ўтказиб бориш натижасида ўзининг дастлабки қийматини йўқотмайди.

Учинчидан, корхона меҳнат ходимлари ана шу ишлаб чиқариш воситалари асосида моддий хомашёларга маънавий ва жисмоний таъсир этиш асосида моддий хомашёларнинг жисмоний ва кимёвий хусусийтларини ўзгартириш асосида истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқаради.

Тўртинчидан, ишлаб чиқариш субъектлари бўлган корхоналар асосий воситаларидан самарали фойдаланиш ҳисобига меҳнат ресурсларини меҳнат унумдорлигининг ўсиб боришига ва ишлаб чиқарилаётган истеъмол маҳсулотларини, хомашёларини самарали жонли меҳнат тежамкорлигини таъминлаш асосида истеъмол товар маҳсулотларининг рақобатдошлигини ва сифат даражаларининг ўсиб боришини таъминлайди. Корхона ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этишда фойдаланиладиган асосий маблағлар натурал шаклларда тармоқ корхоналари ишлаб чиқариш жараёнининг йўналишларига қараб турли асосий ишлаб чиқариш воситаларида ташкил топади. Ишлаб чиқариш корхоналарнинг асосий мақсади ишлаб чиқаришда чиқарилаётган маҳсулот турларини ишлаб чиқариш асосида уларнинг сифатини ошириш асосида унга бўлган талабгорлик истеъмолчилар даражасини ошириш ҳисобланади. Ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиш уни кенгайтириш ишлаб чиқарилаётган товар маҳсулотлари ишлаб чиқариш билан бир қаторда унинг сифат даражаси ва уларга белгиланган товар нархларини харидоргирлиги, тежамкорлиги муҳим аҳамиятга эга бўлади. Корхона ишлаб чиқараётган маҳсулот сифатини ва унга белгиланган харид қилиб олиш нархларини харидор истеъмолчилар талаблариги жавоб бериши ишлаб чиқариш жараёнини

самарадорлик даражасини таъминловчи асосий омил бўлиб ҳисобланади. Бозор талаб ва таклиф асосида ишлаб чиқариш жараёнини амалга ошириш боришини ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулотларига бўлган талабнинг ўсиб боришини эътиборга олган ҳолда ишлаб чиқариш корхоналари нафақат ишлаб чиқариш учун зарур бўлган моддий харажатларнинг сифат даражасининг ўсиб боришига боғлиқ. Корхоналарда ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил этишда ўзларининг асосий назарий ва амалий жиҳатдан белгиланган товар маҳсулотларни ишлаб чиқариш улар томонидан ишлаб чиқариш бизнес режага асосланган ҳолда фойда олишга қаратилган бўлади. Шунга асосланган ҳолда ишлаб чиқариш корхоналарнинг асосий маблағларини қараб керакли техника ва технологиялар харид қилиб олишлари зарур. Ишлаб чиқариш саноат корхоналарини ишлаб чиқариш учун зарур бўлган техника ва технологиялар харид қилиб олишлари маҳсулот ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмига боғлиқ бўлади. Ишлаб чиқариш корхоналар ишлаб чиқариш жараёнини олиб бориш учун кўпчилик моддий хомашё ва ишлаб чиқариш учун зарур бўлган асосий ишлаб чиқариш воситалар етказиб берувчи корхоналар билан узвий алоқада бўлмай туриб ишлаб чиқариш жараёнини ташкил қилиш ва барқарор самарали олиб боришни таъминлаб бўлмайди.

Бунинг учун ишлаб чиқариш жараёнини ишлаб чиқарилган ва тасдиқланган бизнес режага асосланган ҳолда ишлаб чиқариш жараёнини олиб бориш зарур. Ишлаб чиқариш жараёнини самарали ва барқарор ривожланиб боришини ташкил этиш ва ишлаб чиқарилаётган саноат товарларига бўлган харид қилиб олиш талабларига эга бўлиши керак. Сабаби корхона ишлаб чиқариш самарадорлигига ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ бўлган моддий хомашёлар билан таъминланиши даражасига ва етарли даражада меҳнат ресурсларига малакали мутахассисларга эга бўлган ҳолдаги ишлаб чиқариш воситаларига самарали фойдаланишни ташкил этиш мумкин.

Бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида асосий ишлаб чиқариш маблағларидан самарали фойдаланиш даражасини ошириш корхона ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни, жумладан, трансформаторлар ишлаб чиқариш ассортиментлари кўпайтириш ва уларнинг сифатини ошириш ҳисобланади.

Асосий маблағлардан ишлаб чиқариш жараёнида самарадорликни ошириш унинг ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлари талабига боғлиқ. Маҳсулотларга бўлган талаб эса ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар турларига ва улардан фойдаланиш муддатларига ҳамда харид нархларига боғлиқ. Ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулоти бўлган талабларининг ўсиб бориши унинг ҳажмига, меҳнат ресурсларига бўлган талабга ва сарфланадиган айланма маблағлар сифри харажатларига боғлиқ. Корхона ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулотлари белгиланган ишлаб чиқариш нормативларига риоя қилинган ҳолда ишлаб чиқаришга эътибор бериш зарур. Саноат маҳсулотларини ишлаб

чиқариш жараёнида унинг турларининг ўзгариб бориши ишлаб чиқаришнинг сифати, даражалар билан ўзгариб бориши корхона ишлаб чиқаришнинг барқарорлигини ва самарадорлигини таъминлайди.

Корхона ишлаб чиқариш жараёни учун зарур бўлган моддий хомашёлар ва асосий ишлаб чиқариш воситалари билан ишлаб чиқариш корхоналари ишлаб чиқариш учун зарур бўлган ҳажмда ишлаб чиқариш омилларига эга бўлиши бу ишлаб чиқариш хомашё ва ишлаб чиқариш воситалари билан таъминловчи корхоналар асосида янги инновацион ишлаб чиқаришни ташкил этиш мақсадида уни ривожлантириш учун ажратилаётган асосий маблағлар қийматининг ўсиб боришини олиб келиши уларни инновацион техника ва ишлаб чиқариш технологиялари билан инновацион истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқаришга олиб келади. Инновацион тарзида ишлаб чиқаришни ташкил этиш шу соҳа ишлаб чиқариш учун юқори малака каспий мутахассис ва малакали ишчиларга бўлган талабнинг ўсиб боришига олиб келади. Республика ва унинг вилоятларида маҳсулотларни ишлаб чиқариш дастури асосида (1.1-жадвал) ўсиб борилаётганини кўриш мумкин.

1.1-жадвал

**Худудлар бўйича маҳаллийлаштириш дастури асосида
маҳсулотлар ишлаб чиқариш корхоналари сони³**

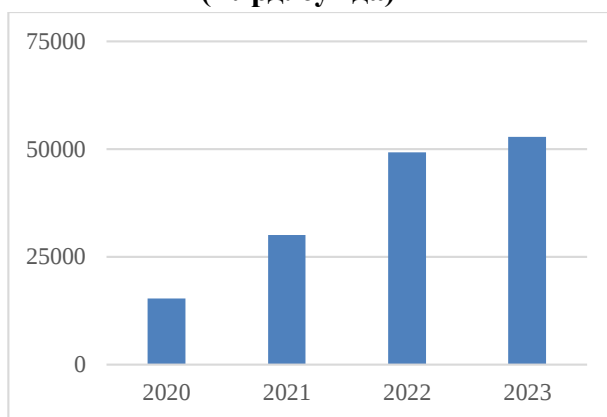
Республика ва вилоятлар	2020	2021	2022	2023	Корхоналар сони 2020-2023 йилда ўсиш % ҳисобида
Ўзбекистон Республикаси	680	985	987	988	145.5
Қорақалпоғистон Республикаси	29	49	26	38	131.0
Вилоятлар бўйича					
Андижон	142	149	120	160	114.3
Бухоро	40	132	130	120	3.0 маротабага
Жиззах	34	47	50	42	123.5
Қашқадарё	34	44	42	28	82.4
Навоий	31	61	57	66	212.9
Наманган	32	49	67	66	206.2
Самарқанд	29	25	45	69	237.9
Сурхондарё	19	33	19	24	125.3
Тошкент	63	102	100	107	169.8
Фарғона	70	103	118	133	197.1
Хоразм	31	59	72	53	171.0
Тошкент шаҳар	108	109	113	109	100.9

³ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги саноат иктисодиёти 2020-2023й Т.2024. 35-бет.

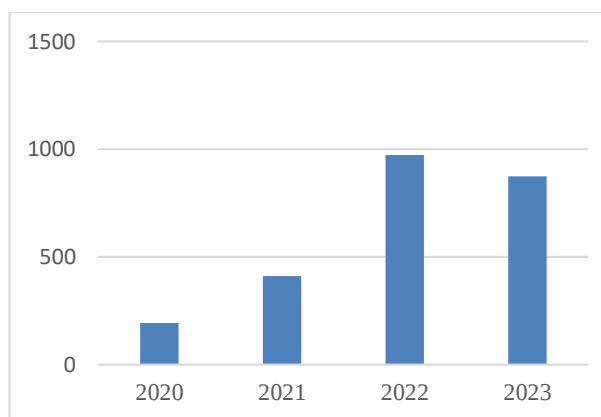
Олиб боришган (2020-2023) йиллар бўйича (1.1-жадвал) келтирилган статистик маълумотлар бўйича Республика бўйича саноат корхоналари умумий сони 45,5 фоизга ва вилоятлар йўналишларига корхоналар сони ўсиб борилаётганини кўриш билан бирга ишлаб чиқариш саноат корхоналарини мамлакатимизда ишлаб чиқариш дастурларининг саноат кооперацияси асосида тайёр маҳсулотлар билан тўлдириш буюм ва материаллар ишлаб чиқариш бўйича асосий маҳсулотлар ишлаб чиқариш жараёнини ўсиб боришини ва экспорт қилиниши куйидаги 1.1-диаграммада кўриш мумкин.

1.1-диаграмма

**Ишлаб чиқарилган
маҳаллийлаштирилган маҳсулот ҳажми
(млрд. сўмда)⁴**

**Маҳаллийлаштириш маҳсулотларининг
экспорт ҳажми (млн. доллар ҳисобида)⁵**

Келтирилган (1.1-жадвалдаги) маълумотлар (ва 1.1-диаграмма) маҳсулотлар таҳлили шуни кўрсатадики, мамлакатимизда саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш захираларидан тўлиқ фойдаланиётганимизни кўрсатади. Бунинг асосий сабаби мамлакатимизнинг иқтисодий минтақаларида саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш минтақалари даражасида киши бошига ишлаб чиқариш мамлакат бўйича 2023-йил 8942.7 минг сўмни ташкил этган бўлса, Наманган вилояти бўйича бу кўрсаткич 7225.6 млн сўмни, Самарқанд вилояти бўйича 7915.6 млн сўмни, Сурхондарё бўйича 3113.7 минг сўмни, Фарғона вилояти бўйича 8906.7 минг сўмни ташкил этган. Бунинг асосий сабаби ва вилоятларда мавжуд бўлган табиий бойликлари ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларида юқори даражада ҳосилдорликни ошириш учун зарур шарт ва шароитлар бўлишига қарамай саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш талаб даражасида эмасдур. Жон бошига саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш иқтисодий таҳлил даврида Республика бўйича 4.1% га ўсган булса, Қорақалпоғистон Республикаси бўйича бу кўрсаткич 97.5%, Самарқанд

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги. Ўзбекистон саноат иқтисодиёти 2020-2023 й. Т.2024. 35-бет.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги. Ўзбекистон саноат иқтисодиёти 2020-2023 й. Т.2024. 35-бет.

вилояти бўйча 3.5%, Сурхондарё вилояти 3.8%, Тошкент вилояти 3.4%, Фарғона вилояти 3.8%, ташкил этган. Ана шу иқтисодий таҳлил даврида саноат ишлаб чиқариш тармоқларига сарфланган умумий ишлаб чиқариш харажатлари млрд. сўмда 2.0 маротабага, иш хақи тўлови 1.9 маротабага, ижтимоий соҳалар хавфсизликни таъминлаш 1.8 маротабага, асосий ишлаб чиқариш фондларига амортизация қоплови 1.6 маротабага турли ишлаб чиқариш харажатларига қилинган сарфлар 1.4 маротабага кўпайган бир вақтда ялпи саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришдан олинган соф фойда 3.0 маротабага кўпайган. Саноат ишлаб чиқариш корхоналарида бўладиган асосий ишлаб чиқариш харажатлари ишлаб чиқариш жараёнининг умумий ҳажмининг ўсиб боришига ва бозор истеъмол талабларига инновацион ишлаб чиқарилган маҳсулотлар талабларига ва уларнинг рақобатдошлик даражасига боғлиқ бўлади. Ишлаб чиқариш саноат тармоқлари асосий маблағлардан фойдаланишдан асосий мақсад эркинлашган бозор иқтисодиёти шароитида якка ва ижтимоий тартибда жамият ишлаб чиқариш субъектларини ва унинг аъзоларини истемол талабларини қондириш ҳисобланади. Истеъмол бозори талаблари бозор иқтисодиёти шароитида тез-тез ўзгариб боришининг асосий сабаби бозор рақобати бўлиб ҳар бир ишлаб чиқариш субъекти рақобатбардош бўлиши учун ишлаб чиқараётган истеъмол маҳсулотлари инновацион тарзда ишлаб чиқариш билан бирга улар ўз истеъмол товарларни харидоргир истеъмол нархларида бўлишига олиб келади.

Асосий ишлаб чиқариш фондлар кайтими улардан фойдаланиш самарадорлигини ифода этади. У иқтисодий аҳамиятга эга, лекин фойда бозор иқтисодиёти қонунлари асосида ишлаб чиқариш жараёнини олиб боришнинг иқтисодий самарадорлигини ишлаб чиқаришдан олинган умумий фойда ҳисобланади. Ишлаб чиқариш жараёнида фондлар кайтими самарадорлигини аниқлашда одатда натурал ёки киймат шаклида аниқлашда ҳозирдаги самарадорлигини аниқлаш услуби умумий ўртача кайтими сифатида аниқлашни таъминлайди. Ваҳоланки, улардан фойдаланиш асосий ишлаб чиқариш фондини ташкил этувчи унинг техникавий ва технологик таркибидан фойдаланиш даражасининг турли даражада бўлганлигини аниқлашда улардан фойдаланишни гуруҳлаштириш асосида иқтисодий самарадорликлари даражасини аниқлаш сўнгра умумлаштирилган ўртача самарадорликни ҳисоблаш мақсадида туғри бўлади. Натурал ҳолда корхоналарда ишлаб чиқариш жараёнида асосий ишлаб чиқариш фондларидан самарали фойдаланишни аниқлашда ҳам ишлаб чиқарилаётган маҳсулот турларига бўлган харажатлар асосида фонд кайтимини аниқлаш ва шу асосида умумий маҳсулот ишлаб чиқариш фонд кайтимини аниқлаш зарур. Натурал шаклда ишлаб чиқарилган маҳсулотга нисбатан асосий ишлаб чиқариш фондларидан фойдаланиш самарадорлигини аниқлашни бир хил турдаги маҳсулотларни

ишлаб чиқариш корхоналарига қўллаш мақсадли тўғри бўлади. Ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида асосий ишлаб чиқариш фондларидан самарали фойдаланишни унга нисбатан ялпи маҳсулот асосида ишлаб чиқариш фондлари самарадорлигини аниқлаш улардан самарали фойдаланишни тўлиқ самарадорлик даражасини кўрсатмайди. Бунинг асосий сабаби бозор истеъмол шароитида истеъмол нархларини ва ишлаб чиқариш учун зарур бўлган хомашёларни моддий харажатларига бўлган нарх-наволарнинг ўзгариб туриши ялпи ишлаб чиқарилган умумий маҳсулот қийматининг ўзгариб туриши ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот қиймати асосида асосий ишлаб чиқариш фондларидан самарали фойдаланиш ишлаб чиқариш иқтисодий ҳолатини ифода этувчи фонд қайтимини тўғри белгиланишини таъминлайди.

Лекин ишлаб чиқариш корхоналарига асосий ишлаб чиқариш фондларининг умумий самарадорлигини ялпи ишлаб чиқарилган умумий маҳсулотни натурал қиймат шаклида ишлаб чиқариш ялпи фондларига нисбатан самарадорлигини аниқлаш ишлаб чиқариш жараёнини қандай ҳолатда эканлигини курсатиб беради. Фонд қайтиши ишлаб чиқариш фондларидан самарали фойдаланиш иқтисодий кўрсаткичи бўлиб бозор иқтисодиёти асосий ишлаб чиқариш фондларидан самарали фойдаланиш талабларига жавоб беради. Асосий маблағларини ифода этувчи асосий ишлаб чиқариш фондларидан самарадорлиги фақат ишлаб чиқариш жараёнида уларнинг олинаётган фонд қайтишининг ўзи кифоя қилмайди.

Кўрилган асосий маблағларни ишлаб чиқариш жараёнида иқтисодий ва ижтимоий моҳияти бўйича қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

 бозор муносабатлари шароитида эркин рақобатга асосланган ишлаб чиқариш жараёни иқтисодий ва ижтимоий самарадорлигини таъминлаш асосий маблағ харажатларини ифода этувчи ишлаб чиқариш фондларидан инновацион тарзда қисқа муддатларда фойдаланиш зарур;

 бозор иқтисодиёти шароитида ишлаб чиқариш субъектлари ўртасидаги рақобат асосий ишлаб чиқариш маблағларидан самарали фойда олиб ишлашини асосий йўли уларнинг инновациялаштиришган ишлаб чиқариш воситаларидан фойдаланиш ишлаб чиқариш субъектларини барқарор ва самарали ривожланиши таъминлайди;

 асосий маблағларни натурал шаклда ифода этувчи ишлаб чиқариш фондларидан ишлаб чиқаришнинг асосий омил эканлигини эътиборга олган ҳолда фойдаланиш муддатини қисқартириш учун уни харажатларини қоплашда тезлаштирилган амортизация нормативларидан фойдаланиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ефремова, А.А. Роль основных фондов в хозяйственной деятельности предприятия / А.А. Ефремова, С.М.О. Фахриев // Символ науки. - 2015. - №6. - с.115-117.
2. Шишкин А.Ф. Экономическая теория. Учебник. - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. - с. 215.
3. Морозова А. В. Моделирующие подходы для определения влияния структуры капитала на результаты деятельности предприятия. Современные тенденции экономики и управления. Материалы международной научно-практической конференции. Курский институт кооперации. 2016. С.113-118.